

Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da birleşik zarf-fiil ekleri*Hasan İSİ¹**

APA: İsi, H. (2020). *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da birleşik zarf-fiil ekleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 88-99. DOI: 10.29000/rumelide.705523.

Öz

Zarf-fiiller, yapılarına göre, basit ve birleşik zarf-fiiller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Basit zarf-fiiller, Türk dilinde genellikle ünlülü zarf-fiil ekleri, $-(X)p$ ve benzeri şekillerle temsil edilirken birleşik zarf-fiil ekleri, genellikle sıfat-fiil eklerine durum ekleri ya da edatların gelmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Fiillere eklenerek cümlede yüklem anlamını çeşitli açılardan etkileyen zarf-fiil ekleri içerisinde yer alan birleşik zarf-fiil ekleri, Türk dilinin yazılı olarak takip edildiği Eski Türkçe dönemi içerisinde yer alan Orhon Türkçesi metinlerinde ilk kez tanıklanmıştır. Orhon Türkçesi metinleri başta olmak üzere, Eski Uygur Türkçesinde de zengin örneklere sahip olan birleşik zarf-fiil ekleri, tarihî dönemlerde gösterdiği zengin malzemeleri çok az farkla çağdaş dönemlerde de sürdürmüştür. Bu doğrultuda, Tantrik Türk Budizmi içerisinde 13. ya da 14. yüzyıllarda Eski Uygur Türkçesine Tibetçe ya da Çinceye dayalı bir versiyondan aktarılan *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da tespit edilen birleşik zarf-fiil ekleri, $-UrDA$, $-Ur+iyelik eki+DA$, $-gUKA$, $-gInçA$ ve $-DUK+iyelik eki+DA$ biçimbirimleridir. Tantrik Türk Budizmi özelinde tanıklanan bu beş birleşik zarf-fiil yapısı, Budizm'in Tantracılık anlayışını sürdüren Uygur Türkleri ile Müslüman Türkler arasındaki etkileşim ve yazı geleneğinin devam ettiğini gösteren deliller olması bakımından önemlidir. Bu çalışma ile Eski Uygurca *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* yoluyla tanıkladığımız birleşik zarf-fiil eklerinin yapısına, oluşum yönüne, tarihî ve modern lehçelerdeki görünümüne, bu yapıların yaşadıkları kırılma noktalarına değinilerek Türk dilinin sahip olduğu türetme durumu ortaya konmak istenmiştir.

Anahtar kelimeler: Birleşik zarf-fiil ekleri, Eski Uygur Türkçesi, Budizm, Tantrik Türk Budizmi, *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*.

The compound gerundiums in the *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra***Abstract**

Gerundiums are divided into two as simple and compound gerundiums. Simple gerundiums, usually vowel gerundium suffixes in the Turkic language, $-(X)p$, etc., while the compound gerundiums are represented by figures, they usually arise from participle suffixes with the addition of case suffixes or prepositions. The compound gerundiums included in the gerundiums, which affect the meaning of the verb in various terms by being added to verbs, have been witnessed for the first time in Orkhon Turkic texts in the Old Turkic period in which the Turkic language is followed in writing. The compound gerundiums, which have rich examples in Old Uyghur Turkic, especially in Orkhon Turkic texts, continued the rich materials that they showed in historical periods in modern times. In this respect, it is understood that in the 13th or 14th centuries, the compound gerundiums vary in *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*, which was transferred from the Tibetan or Chinese-based version to Old Uyghur Turkic in Tantric Turk Buddhism. The compound gerundiums we have identified through this text are $-UrDA$, $-Ur + possessive suffix + DA$, $-gUKA$, $-gInçA$, and $-DUK + possessive suffix +$

1 Dr., Bağımsız Araştırmacı (Ankara, Türkiye) hasanisi21@yahoo.com.tr, ORCID ID: 0000-0001-7269-3596 [Makale kayıt tarihi: 31.01.2020-kabul tarihi: 20.03.2020; DOI: 10.29000/rumelide.705523]

DA. These five compound gerundiums that we have witnessed in the context of Tantric Turk Buddhism are important in terms of evidence that the tradition of interaction and writing between Uyghur Turks and Muslim Turks, which maintains the Tantrism understanding of Buddhism, continues. In this study, it is aimed to reveal the flexible and transitive generation power of Turkic language by referring to the structure, direction of formation, appearance in historical and modern dialects and the breaking points of these structures that we witnessed through the Old Uyghur *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*.

Keywords: Compound gerundiums, Old Uyghur Turkic, Buddhism, Tantric Turk Buddhism, *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*.

Giriş

Budizmin Tantrizm kolunu benimseyen Uygur Türkleri, tıpkı Budizm gibi bu öğretinin de sıkı takipçileri olarak Tantracı² geleneğe ait dinî metinler ortaya koymuştur. Tantrik Türk Budizmi olarak adlandırdığımız bu sahada mantra³, maṇḍala⁴ mudrā⁵ ve dhāraṇī⁶ kavramları temelinde kişiyi kurtuluşa erdirecek büyü ve sihir formüllerine yer verilmesi, bu anlayışın en belirgin özelliğidir.

Tantrik Türk Budizmi'ne ait 13. ya da 14. yüzyıllarda Tibetçe ya da Çinceye dayalı bir metinden Eski Uygur Türkçesine çevrilen *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*, Tantrik Türk Budizmi'nin en popüler eserlerindedir. F.W.K Müller tarafından U II'de 27-50. sayfalar arasında yayımlanan ve 2019 yılında Hasan İsi tarafından doktora tezi olarak hazırlanan bu eser, hem Eski Türkçe geleneğinin hem de 13-15. yüzyıllarda hâkim olan Türk dilinin özelliklerini taşımaktadır.

Eski Uygurca *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'nın bahsedilen gelişkin dil özellikleri içerisinde önem arz eden nokta bünyesinde barındırdığı morfolojik yapılardır. Bu morfolojik yapılardan biri de, genellikle sıfat-fiiller üzerine hal eklerinin gelmesi ile oluşmuş birleşik zarf-fiil ekleridir. Bu doğrultuda, Eski Uygurca *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* özelinde sıfat-fiil ekleri ile durum eklerinin birleşiminden meydana gelmiş birleşik zarf-fiil ekleri ele alınarak metinde tanıklanan *-UrDA*, *-Ur+iyelik eki+DA*, *-gUKA*, *-gInçA* ve *-DUK+iyelik eki+DA* biçimbirimleri temelinde ilgili eklerin tarihî dönemlerdeki görünümü, çağdaş lehçelerdeki kullanımları ve bu biçimbirimlerin kırılma noktalarından hareketle, Türk dilinin sahip olduğu işlenmiş ve gelişkin türetim gücü ortaya konmak istenmiştir.

1. Mahayāna Budizmine ait *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* hakkında bilgi

Dhāraṇī metinleri arasında açık ara en popüler eser, “Buda Tacının Mükemmel Dhāraṇī”si *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī* gelmektedir. Bu dhāraṇī'nin başarısı, Sukhāvati'de yeniden doğma ve kötülüklerden kurtarma

² Terim, yaklaşık olarak 7. yüzyıla tarihlendirilen ve Śakyamuni Buda'ya mal edilen konuşmalar anlamına gelmektedir. Bunlar *Vacraṇāna* mezhebinin temel metinleri olarak kabul edilmektedir. Bu metinler, törenlere, sembollere ve ritüellere önem veren eserlerdir (Kaya 2017: 187).

³ Terim, genellikle bir cümleden bazen de bir heceden oluşan “dua”lar anlamına gelmektedir. Sanskritçe *man* “düşünmek” eyleminden türeyen kelime, tekrarlar yaparak akli bir noktaya odaklamayı amaçlayan uygulama olarak bilinmektedir (Kaya 2017: 131).

⁴ Terim, Sanskritçede “daire” anlamına gelmektedir. Bir daire içine alınmış kutsal yerleri belirten bu terim, Tantracılar tarafından kullanılmaktadır (Kaya 2017: 130).

⁵ Sanskrit dilinde “mühür” anlamına gelen bu kelime, Hint kültüründe klasik Hint dansları oynanırken yapılan el hareketlerini ifade etmektedir. Bu terim, Budist öğretiyi açıklamaya yardımcı hareketler olarak kullanılabilirdiği gibi, mistik anlamlar da içermektedir. Tantrik Budizm'de karşımıza çıkan bu terim, meditasyona eşlik eden Mantra ve Yantra'larla birlikte kullanılır (Kaya 2017: 137).

⁶ Terim, “büyü ve sihir” anlamına gelmektedir. 3. yüzyıldan itibaren sūtra'lar, dhāraṇī'ler içermektedir. Bu kısa formüller, “koruma” ya da “takip etme, tutma” anlamındaki *dharma* olarak Tantrik Budizm'in takipçileri tarafından eklenmiştir (Harvey 2013: 180).

sözü veren yöne sahip olmasından ileri gelmektedir (Orzech vd. 2011: 371-373). Orijinali Sanskritçe olan Çince, Tibetçe ve Moğolca gibi dillerde varyantı bulunan Tibet Budizmi'ne ait bu metnin Eski Uygur Türkçesine ait çevirisi, 13. ya da 14. yüzyıllara aittir. Murtuk'ta bulunan Brahmi harfli Uygur metinleri arasında "Tüm kötülükleri ve çaresizliği ortadan kaldıran *Uṣṇīṣa Vijayā* adlı Tanrıçanın Tantrik Dhāraṇī'si olarak bilinen bu eser, Berlin'de Ethnological Museum'da bulunur. Blok baskı stili ile oluşturulan bu eserin yazmaları, F.W.K Müller tarafından belirlenip U II'de yayımlanmıştır (Elverskog 1997: 121). Eser, Tibetçede '*Phasgs-pa ngan-'gro thams-cad yongs-su sbyong-ba gtsug-tor rnam-par rygyal-ba zhes-bya ba'i gzungs* ve Sanskritçede *Ārya-sarva-durgati-pariṣodhana-Uṣṇīṣavijayānāma-dhāraṇī* olarak bilinmektedir (Yakup ve Knüppel 2007: 25). Metin, Turfan Sammlung'da sekiz blok baskı yazmadan oluşur. Eser, muhtemelen Tibetçe ya da Çinceye dayalı bir versiyondan Eski Uygur Türkçesine aktarılmıştır. Metin, Tibetçe ile uygunluk gösterse de eserin Çince'den çevrildiğine dair görüş, Semih Tezcan tarafından dile getirilmiştir. Tezcan, "Uigurica II, s. 27-50'de Çince'den çevrilmiş böyle bir metin bulunmaktadır, bir kalıpbaskı parçasıdır." (2001: 298) açıklamasıyla metnin Çince'den Eski Uygur Türkçesine aktarıldığını düşünmektedir.

Lokesh Chandra'ya göre (1980: 126), eserin en eski versiyonu olan Sanskritçesi Japonya'da korunmaktadır. Lessing ve Wayman (1978: 115) metnin Tibetçede beş tercümesinin olduğunu belirtmektedir. Eser, cehennem, hayvan ve hayaletler gibi üç kötü yoldan yeniden doğumu sakınan, aile ve imparatorluğun uzun ömürlüğü oluşunu sağlayan amaçlara sahiptir (Castro 2015: 7).

***Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'nın Eski Uygurca versiyonu üzerine**

Tibet Budizmi'ne ait bu metnin Eski Uygurca versiyonu, Tibetçe ya da Çinceye dayalıdır. Metnin Uygurca versiyonu, ilk kez F. W. K Müller tarafından U II'de (s. 27-50) yayımlanmıştır.

Tibet Budizmi'ne dayalı bu metnin Eski Uygurca versiyonu üzerine uzun yıllar çalışmalar yapılmamıştır. 2018 yılında Hacettepe Üniversitesi Türk Dili Doktora programı kapsamında Hasan İsi tarafından *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* adıyla çalışılan bu metin, 2019 yılında tamamlanmıştır. İsi, bu çalışmada öncelikle metnin ait olduğu Tantrik gelenek hakkında bilgiler vererek çalışmasını Tantrik Türk Budizmi adı altında tanıtmış ve bu grup içerisinde yer alan metinler hakkında bilgiler vermiştir. Çalışmanın teorik bilgilerden sonra gelen bölümleri, Berlin Fragmanlarının Yazı ve Harfçevrimi, Karşılaştırmalı Metin, Türkiye Türkçesine Aktarım, Açıklamalar, Dizin ve Tıpkıbasım şeklindedir. İsi (2019) metne ait fragmanlar hakkında bilgiler vererek Karşılaştırmalı Metin bölümüne geçmiş, bu bölümü metinle ilişkili Çince ve Sanskritçe ifadelerle birleştirerek metni kurmuştur. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarım'ı yapıldıktan sonra Açıklamalar bölümüyle eserde yer alan terimler Budist ve Türkçe sözcükler şeklinde ikiye ayrılarak metinde yer alan tüm sözcükler incelenmeye çalışılmıştır. Eserin kapsamlı ve güncel yayınlar eşliğinde zenginleştirilen bu bölümü, ilgili bölümler içerisinde yer alan kavramların sahip olduğu görünümü yansıtması bakımından önem arz etmektedir. Devamında çalışmada Dizin bölümüyle madde başlarına alınan sözcüklerin geçtiği yerler gösterilerek kavramların sahip oldukları dinî değer de ortaya konarak metne ait Berlin fragmanları sıralanmıştır.

Hasan İsi'nin (2019) doktora tezi dışında eser üzerine yapılan güncel çalışmalar şu şekildedir:

- İsi, H. (2019). *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* adlı eser üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12/Sayı: 65. 84-90: Bu çalışma, İsi'nin (2019) doktora tezini tanıtmışından ileri gelen bir yazıdır.

- Uzunkaya, U. (2018). A fragment of Old Uyghur Uşnıšavijayānāma-dhāraṇī from the Berlin Turfan Collection. *Erdem*, Sayı: 75. 223-250: Uzunkaya, bu çalışmada Zieme'nin 2005 yayınında belirttiği, U 2378a (T I T 301.500) numaralı fragman üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Araştırmacı ilgili fragmanı çeviri, açıklamalar ve dizin şeklinde verip bu fragmanın değerlendirmesini yapmıştır.
- Uzunkaya, U. (2019). Eski Uygurca Uşnıšavijayā-nāma-Dhāraṇī üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 16, 106-125: Uzunkaya çalışmada Eski Uygurca *Ārya-sarva-durgati-pariśodhana-uşnıšavijayā-nāma-dhāraṇī* hakkında yapılan çalışmalara ve ele aldığı eserin içeriğine değinerek metnin genel özelliklerinden bahsetmiştir (Uzunkaya 2019: 106).

2. Birleşik zarf-fiil kavramı üzerine

Zarf-fiiller, cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen fiillere eklenerek soyut bir kavram düzleminde fiilin anlamını zaman ve yer bakımından tamamlayan biçimbirimlerdir (Korkmaz 2010: 251). Fiili zaman ve yer bakımından niteleyen zarf-fiiller, genellikle yapılarına göre iki gruba ayrılmaktadır. Bu grupta gerçek zarf-fiiller ile sıfat-fiillere bazı eklerin getirilerek kalıplaşma sonucu ortaya çıkan birleşik zarf-fiiller yer almaktadır (Korkmaz 2007: 984). Bu tür biçimbirimler hakkında görüş bildiren Zeynep Korkmaz, bu yapıların ortaya çıkışı ile ilgili “Türkçenin yapısındaki esnekliğin verdiği olanaklarla, dilimizdeki zarf-fiillerin ad-fiil ve sıfat-fiillerle kullanılarak oluştuğu görülmektedir.” (2007: 1020-1021) açıklamasıyla çalışmanın konusunu oluşturan birleşik zarf-fiil kavramına değinmektedir. Birleşik zarf-fiillerin genellikle ad-fiil ve sıfat-fiillere gelen vasıta, eşitlik, çıkma, bulunma ve ayrılma ekleri ile oluşması, Türk dilinin erken dönemlerinde görülen bir özellik olması bakımından önemlidir. M. Kaya Bilgegil (2009: 271), gerundiumların fiil kök ve gövdesinden oluşan yapılar olduklarını ve bu biçimbirimlerin yan cümleciklerde yüklem görevinde kullanıldıklarından bahsetmektedir. Tahir Nejat Gencan, bu yapıların oluşumlarına değinmektedir. Gencan'a göre, zarf-fiiller iki gruba ayrılmaktadır: 1. Özel eklerle eylem kök ve gövdelerinden türeyenler. 2. Başka ek ve ilgeçlerle ad eylemlerden ve belirtme ortaçlarından ulaç görevine girenler. (2007: 443). Günay Karaağaç, bu tür yapılar için “yüklemlere durum eki getirilerek elde edilen zarf-eylem ekleri, cümleyi yeni bir cümle içinde, yeni bir ilişkiye hazırlar, fakat bu durumda bile, zarf-eylem oluşumu veya zarflaştırmayı sağlayanlar, ad durum ekleri ile çekim edatlarıdır.” (2012: 380) açıklamasıyla zarf-fiillerin oluşumunda temel görevin durum ekleri olduğunu belirtmektedir. Türk dilinin tarihî dönemlerine bakıldığında, Orhon Türkçesi metinlerinde ilk kez birleşik zarf-fiil eki olarak tanıklanan *-DUkDA* ekinin kalıplaşmasında bulunma-ayrılma +*DA*'nın etkisinin olduğu ve devamında bu ekin yeni bir biçimbirimi dile kazandırması Karaağaç'ın bahsettiği durumu doğrulamaktadır. *Türkçede Fiilimsiler* başlıklı eseriyle bu tür yapıları derinlemesine inceleyen Nesrin Bayraktar Erten, zarf-fiil yapıları için “kişi ve zaman kavramı olmadan temel cümlenin ya da yan cümlenin yüklemine niteleyen, cümlede genellikle zarf tümleci olarak kullanılmaktadır.” (2018: 137) açıklamasıyla zarf-fiillerin tanımları doğrultusunda işlevlerine değinmiştir. Özlem Deniz Yılmaz bu tür yapılar için “esas eylemle bağlantıda bulunan ikincil eylemi ileten bitimsiz fiil şekli” (2009: 93) tanımına yer vermektedir. Zarf-fiil terimine modern dilbilim ilkeleri doğrultusunda yaklaşan Yılmaz (2009: 93), bu tür biçimbirimlerin fiil gövdesinin dile getirdiği eylem tarzı, kıyaslama objesi, zaman, sebep ve sonuç gibi zarf anlamlarından birine sahip çekimlenmeyen fiil yapıları olduğunu belirtmektedir. Zarf-fiil kavramına modern dilbilim yöntemleriyle eğilen isimlerden Turgay Sebzecioğlu, Türk dilindeki zarflaştırma terimine değinerek birleşik zarf-fiil kavramına yönelik açıklamalarda bulunmaktadır. Sebzecioğlu, zarflaştırma terimi için “Türkçe, eylemsi, iyelik, durum ekleri ve ilgeçlerle farklı kombinasyonlar oluşturularak birçok zarflaştırma yapıları oluşturulmuştur.” (2016: 382) açıklamasıyla birleşik zarf-fiil kavramına işaret etmektedir. Sebzecioğlu'na göre, birleşik zarf-fiiller, isim-fiil ya da sıfat-fiil ekleri ile hal eklerinin kalıplaşmasından oluşmaktadır. Levent Doğan editörlüğünde hazırlanan ve modern dilbilim yöntemleriyle Türkiye

Türkçesinin ele alındığı *Türkiye Türkçesi grameri*'nde, zarf-fiiller için “fiil kök ve gövdelerine getirilen eklerle geçici zarf oluşturan *-(y)A, -(y)I, -(y)ArAk* vb. ekler dışında isim-fiil ve sıfat-fiillerin birtakım eklerle kalıplaşması ile oluşan birleşik zarf-fiil yapıları da vardır.” (2015: 328) açıklamasıyla hem zarf-fiillerin tanıma hem de birleşik zarf-fiillerin oluşumuna değinilmiştir. Zarf-fiillerin yapılarına göre, asıl zarf-fiiller ve diğer fiilimsilerden oluşturulan zarf-fiil ekleri olarak iki gruba ayrıldığını belirten Doğan ve arkadaşları, birleşik zarf-fiil yapısının isim-fiil ve sıfat-fiillere yönelme, bulunma, çıkma, yokluk eki, vb. hal eklerinin getirilerek bu yapıların oluşturulduğunu belirtirler (2015: 337). Zarf-fiiller üzerine yapılan değerlendirmeler içerisinde birleşik zarf-fiil terimini gerek oluşum gerekse işlev bakımından en ince ayrıntısına kadar işleyen isim Güner Gülsevin'dir. Gülsevin, terim hakkında “aslen zarf-fiil eki olmayan birtakım ekler de, başka ek ve edatlarla birleşerek fiiller cümle içinde “geçici zarf” durumuna getirirler. İşte bu “aslen zarf-fiil olarak doğmamış bazı ekler ile eklerin ve/veya edatların düzenli ve kurallı bir biçimde birleşip fiillere ulanarak geçici zarf oluşturduğu yapılara *quasi gerundium* yani birleşik zarf-fiil” (2000: 127) açıklamasıyla zarf-fiillerin ikinci türünü yansıtan bu terim hakkında bilgiler vermektedir. Güner Gülsevin'in Osman Nedim Tuna'dan aktardığı *quasi* terimi, “aşağı yukarı” anlamlarında “tam zarf-fiil değil de, hemen hemen zarf-fiil olabilecek yapı” anlamını taşımaktadır (2000: 128). Gülsevin'e göre, birleşik zarf-fiil ekleri genellikle 1. *ek+ek* ve 2. *ek+edat* birleşimlerinden oluşmaktadır. *Ek+ek* şeklinde oluşan birleşik zarf-fiil ekleri, *sıfat-fiil+iyelik eki+hal eki* (2000: 130), *sıfat-fiil+çAsInA* (2000: 131), *mastar+sIzIn* (2000: 132), *mastar+sInA* (2000: 132), *mastar+cAsInA* (2000: 133) yapılarından oluşmaktadır. Zarf-fiiller temelinde birleşik zarf-fiiller terimine de değinen Erdoğan Boz, bu tür yapılar için “sıfat-fiiller, daha çok sıfat olarak kullanılmaya elverişlidir. Sıfat-fiillerin hal eklerini ve kimi zaman araya iyelik eklerini de alarak oluşturdukları birleşik zarf-fiillerin zarf tümlecine kazandırdıkları anlam asıl zarf-fiillere göre farklıdır.” (2005: 46) açıklamasıyla birleşik zarf-fiillerin asıl zarf-fiillerden ayrıldıklarını belirtmektedir.

2.1. Metinde geçen birleşik zarf-fiil ekleri

Tantrik Türk Budizmi içerisinde inanırlarına “kötülüklerden kurtulma ve günahlardan arınma” vaadinde bulunan Eski Uygurca *Uṣṇīṣa Vijayā Sūtra*'da tespit edilen birleşik zarf-fiil ekleri, *UrDA, -Ur+iyelik eki+DA, -gUKA, -gInçA* ve *-DUk+iyelik eki+DA* biçimbirimidir.

2.1.1. -UrDA

UV 009: ...munı munçulayu t(ä)ḥridäm

UV 010: vişay-lğ mäñi-läriḡ täḡinür-tä

UV 011: tünlä bir ün äşidilti (İsi 2019: 144).

Eski Uygurca *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da tanımlanan bu ek, *-Ur* sıfat-fiil ekiyle *+DA* bulunma hal ekinin birleşiminden oluşmaktadır. Eski Uygur Türkçesi metinlerinde *-UrDA* biçiminde görülen bu ek, “-urken, -dığında” anlamlarına sahiptir (Bayraktar Erten 2018: 252-253). Eski Uygur Türkçesi yazı geleneğini sürdüren Karahanlı Türkçesinde *okırda* “okurken”, *ölürde* “ölürken” örneklerinde görülen ekin Harezmi Türkçesine ait metinlerde *-arda/-erde, -urda/-ürde* ve *-rda* biçimleri tespit edilmektedir. Ekin Batı Türkçesindeki durumuna bakıldığında, bu biçimbirimin yalnızca DK 231'de *kalarda koparda yigit yirünj ne yirdür* (Ergin 2009: 213) örneğinde görüldüğü anlaşılmaktadır.

Ekin yapısı ile ilgili görüşlere bakıldığında, Marcel Erdal'ın bu ek özelinde birleşik zarf-fiil yapılarına değindiği görülmektedir. Erdal, birleşik zarf-fiil ekleri temelinde *-Ur+DA* ekinin Eski Uygur

Türkçesinde görüldüğünü ve ikincil zarf-fiil olduğunu ifade etmektedir (2004: 318). Kemal Eraslan, -UrDA ekini oluşturan sıfat-fiil eki -r-, -ar/-er ve -ur/-ür ekleri için “bütün lehçe ve şivelerde kullanılan ve Eski Türkçe devresinde şekil ve zaman eki durumuna geçmeyen isim-fiil” (2012: 393) açıklamasıyla bu ekin “bulunma-çıkma halindeki isim-fiil hareketi taşıdığından şeklen yer tamlayıcısı, anlam itibariyle de cümle zarfı” (2012: 394) konumunda olduğu belirterek bu ekin zarf-fiil kullanımına sahip olduğunu belirtmiştir. Mustafa Argunşah, -ArDA, -UrDA, -rDA birleşik zarf-fiil eklerinin geniş zaman sıfat-fiil ekiyle bulunma durumu ekinden oluştuğunu *mey iç-erde* “mey içerken” ve *taufeyle-rde* “tavaf ederken” örnekleri ile vermektedir (Argunşah, 2014: 157). Galip Güner, -ArDA, -UrDA ve -rDA birleşik zarf-fiil eklerinin -Ar-, -Ur- sıfat-fiil eki ile +DA bulunma hali ekinin birleşimi sonucu oluştuğunu belirtip ekin “-dığı zaman, -dığında” anlamlarında Kıpçak Türkçesinde görüldüğünü ifade etmektedir (2013: 336).

Ekin Çağdaş Türk lehçelerindeki karşılıklarına bakıldığında, -UrDA biçimbiriminin Oğuz Türkçesine ait lehçelerde kullanıma sahip olmadığı görülmektedir. -UrDA eki, Kırgız Türkçesinde -ArDA ve dudak uyumunun etkisiyle -OrdO (Ercilasun 2007: 527), Karakalpakçada çok fazla işleklige sahip olmadan -arda/-erde (2007: 598), Nogaycada “-dığı zaman, -dığında” anlamlarında -ArDA (2007: 663), Altaycada -ArDA, -IrDA ve -UrDA (2007: 1066), Hakas Türkçesinde -ArDA (2007: 1124), Tuva Türkçesinde -rDA, -ArDA, -UrDA ve çor-, tur- gibi fiillerde geniş zaman sıfat-fiil ekinin yitimi ile -dA (2007: 1210) şeklinde görülmektedir. Ekin yayıldığı dil sahalarına bakıldığında bu biçimbirimin ağırlıklı olarak Kıpçak ve Sibiryaya lehçelerinde korunduğu; Oğuz Türkçesine ait lehçelerde yitime uğradığı görülmektedir.

2.1.2. -Ur+iyelik eki+DA

UV 034: ... m(ä)n

UV 035: inçip t(ä)ñri kızlarıñ terin

UV 036: kuvrağ üzä kurşatılı kavzañlı

UV 037: t(ä)ñridäm vişay-lıg mäñi-läriğ

UV 038: tapımça täginürüm-tä: inçä

UV 039: tep ün äşidilti (İsi 2019: 147-148).

Eski Uygurca *Uşnışa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da tanıklanan bu ek, -rDA, -ArDA ve -UrDA eklerinin iyelik biçimi olarak düşünülebilir. Bu ek, Harezmi Türkçesinde de görülmektedir. Nesrin Bayraktar Erten'e göre bu ek, Harezmi Türkçesine ait eserlerde sık kullanılmayan birleşik zarf-fiil eklerindedir (2018: 254). Ekin Harezmi Türkçesi içerisinde tanıklandığı metin NF'dir. Ek, NF 105-2'de *cümle isti'dādını tamām kılıp ihlas birle çıkarında...* (Eckman vd. 2014: 282) örneğinde görülmektedir. Ek üzerine görüş bildiren Mustafa Argunşah (2014: 157), bu biçimbirimin geniş zaman sıfat-fiil ekiyle bulunma durumu eki arasına iyelik ekinin gelmesiyle ortaya çıktığını belirtmektedir.

Eski Uygur Türkçesi ve Harezmi Türkçesi dışında görülmeyen bu ekin lehçelerdeki durumuna bakıldığında, ekin Altaycada gelecek zaman sıfat-fiil ile bulunma hal eki arasına iyelik ekinin girdiği (Ercilasun 2007: 1066), aynı şekilde Hakasçada da ekin sıfat-fiil ve bulunma eki arasında beliren iyelik eki ile oluştuğu (2007: 1124) ve bu biçimbirimin Tuva Türkçesinde sıfat-fiil eki ile hal eki arasına iyelik ekinin girdiği (2007: 1210) görülmektedir.

2.1.3. -gUKA**UV 085:** okıguka sarıt kılğuka**UV 086:** sakınguka: bışrunğu-ka: ögü-**UV 087:** kâ: tapıngü-ka: tutğu-ka:**UV 088:** boşgungü-ka: muntağ-ın alku t(ä)ṅri**UV 089:** yer-lärintä ärtäçi... (İsi 2019: 156).

Gelecek zaman sıfat-fiili -gU eki ile +KA yönelme ekinden oluşan -gUKA birleşik zarf-fiil yapısı, Eski Uygur Türkçesine ait metinler ile Uygur Türkçesinin devamı olan Karahanlı Türkçesinde görülmektedir.

Eski Uygurca *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* dışında -gUKA birleşik zarf-fiil yapısının görüldüğü metinler şunlardır:

AY VI/1173-1174: ... sizlär kamağ törtägü uzatı küyü küzätü tutguka... “Sizler dördünüzün sürekli koruyup kollaması...” (Ayazlı 2012: 154-178).

BT III/445-448: abavapur atlıg nirvanlıg balıqqa kirgükä äṅ baştınkı yete kırk köñül öritgäylär “...in die Abhāvapura genannte Nirvana-Stadt einzutreten, werden sie alsbald siebenunddreissig Gesinnungen erwecken” (Tezcan 1974: 46).

TT I/187-188: nä bosuṣ ol. Takı ilkä kanka mañç bolğuka “Was ist da für Kummer? Und bei Reich und Fürst musst du Inanč werden. (Bang ve Gabain 1929: 253).

KB 903: bu eğgü ağış teg ağır ağğuka/ yawuz neng iniş ol uçuz bulğuka (Arat 2007: 107).

“İyi yokuş tırmanmak gibidir, güçtür; kötü şey iniş gibidir, kolayca elde edilir.” (Arat 1959: 75).

KB 1785: sen ök bir manga küç kamağ eđgüke/ elig asraklar yükin yüđgüke (Arat 2007: 196).

“Ey Rabbim, bana kuvvet ihsan et; bütün iyiliklere muvaffak olayım ve tebaamın yükünü cesaretle yükleneyim.” (Arat 1959: 136).

Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi metinlerinde görülen ve bu dönemlerden sonra hem tarihî hem de çağdaş lehçelerde görülmeyen bu ek üzerine yapılan değerlendirmelere bakıldığında, Marcel Erdal, -gU+KA birleşik zarf-fiil yapısının -gU için ifadesiyle eş değer olduğunu ifade ederek her iki ekin de amaç-niyet belirttiğini göstermektedir (2004: 306). Erdal, -gUKA ekinin oluşumunda yönelme ekinin rolünden bahsederek bu hal ekinin geçici-zarf fiiller oluşturduğuna değinmiştir. Erdal (2004: 360), -gU+KA ya da -mAk+KA eklerinin karmaşık zarf-fiil eki mi ya da yönelme biçimi olarak düşünülmelerinin problemliliğinden bahseder. Erdal (2004: 491), -gU+KA zarf-fiil ekinin Uygur ve Karahanlı dönemlerinde “-mAk için” anlamında amaç/niyet fonksiyonuna sahip örnekler sergilediğini belirtmektedir. Annemarie von Gabain (2007: 83), -gu ekinin yaklaşma hali ile kullanıldığını *mañç bol-guka* örneği ile vermektedir. Gabain, -gU+KA yapısının modal fiillerle yan yana geldiğinde -u yahut -galı manasında kullanıldığını *sakın-ğuka küsüyür biz* “korumayı arzu ediyoruz” ve *okıguka tutuzur män* “okumanı emrediyorum” örnekleri ile göstermektedir. Kemal Eraslan (2012: 379) -gU+KA yapısı

için “ekle teşkil edilen isim-fiillerin yönelme hali, hareket ifadesi taşıyıcı ve genellikle maksat bildirir.” açıklamasını yaparak bu biçimbirimin “Türkiye Türkçesindeki -mağa/-mege, -mak/-mek için ile aynı işlevde” olduğunu belirtmektedir. Saadet Çağatay, *-gU+KA* eki için, masdar-datif açıklamasını yapıp bu biçimbirimin “-mağa” (1945: 148) anlamına geldiğini ifade etmektedir. Çağatay, ekle ilgili *nom erdinig tüzü tükel bititgüke küsüş öritip kut koltı* “şeriat mücevherini kâmilten yazdırmaya (gönlünden) arzu edip dua etti.” (1945: 148) örneğine yer vermektedir. Ahmet Bican Ercilasun, *-gU+KA* eki için değerlendirmelerini *sıfat-fiil ekiyle isim hal eklerinin birleşmesinden doğan zarf-fiiller* başlığı içerisinde yaparak bu ekin sebep bildiren işlevde “-mak için, -mek için” anlamlarına geldiğini belirtir (2014: 241). Erdoğan Boz (2005: 44), *-gU+KA* ekinin *Fül+Sıfat-Fiil Eki+ Hal eki*’nden meydana geldiğini ifade ederek bu ekin ilk kez Uygur Türkçesinde görüldüğünü devamında Karahanlı Türkçesine kadar kullanıldığını belirtmektedir. Boz, *-gU+KA* zarf-fiil eki özelinde *fiil+sıfat-fiil eki+hal eki* birleşiminden doğan birleşik zarf-fiil şeklinin tarihî lehçelerde özellikle Eski Türkçe dönemi içerisinde yeterince işlenmediğini belirtmektedir.

2.1.4. -gInça

UV 125: nom-luğ oron-ka tągınçä

UV 126: ikin arasın̄ta arığ tuğum az-

UV 127: unluğ bulmak-ı tapmak-ı bolur (İsi 2019: 160).

Eski Uygur Türkçesinin runik harfli yazıtlarından IB 50’de *tokuz kat üçürgüng topulgınça teritzün tir* (Tekin 2013: 24) tanıklanan *-gInça* eki, bu dönemden itibaren çeşitli fiil birleşmeleri içerisinde görülmektedir.

Ekin kökeni noktasında çeşitli görüşler mevcuttur. Annemarie von Gabain, ekin *-GInca* olarak görüldüğünü, ekin dudak uyumuna uymayıp, “-ınca, -dığı müddetçe, - incaya kadar” anlamlarına geldiğini belirtir. Gabain’e göre ek, *-(X)g* fiilden isim yapım eki ile teklik III. şahıs iyelik eki *+(s)I(n)* ve eşitlik hali eki *+çA*’nın birleşmesinden oluşur (2007: 236). Jean Deny, ekin *-GIn* ile *+çA* ekinin birleşmesinden oluştuğunu belirterek bu biçimbirimin en eski şeklinin **-Kan+çAñ* veya **-Kañ+çAñ* yapıları olduğunu belirtir (1941: 1384). Ahmet Bican Ercilasun, ekin *-gIn* fiilden isim yapım eki ile *+çA* eşitlik ekinin birleşmesinden meydana geldiğine inanır (2014: 238). András Bodrogligeti, Çağatayca’daki *-kInça*, *-kUnça* ve *-gUçA* şekillerinin *-gU* fiilden isim yapım eki ile *+çA*’nın zamir n’si almasına bakmaksızın birleşmesi ile meydana geldiğini ifade eder (2001: 274). Marcel Erdal, ekin *-(X)g* fiilden isim yapım eki ile teklik III. şahıs iyelik eki *+(s)I(n)* ve eşitlik hali eki *+çA*’nın birleşmesinden teşekkül ettiği görüşünü verse de bu etimolojinin farazî olduğunu belirtir (2004: 153, 317, 318). Erdem Uçar, ekin sıfat fiil kaynaklı oluşunu belirterek bu biçimbirimin sıfat fiil ekinin iyelik ve hal eki ile birleşerek *-gInça* ekini oluşturduğu yönündedir. Uçar’a göre, *-gU* sıfat fiil ekinin üzerine iyelik eki *+(s)I(+n)* ve *+çA* eşitlik eki gelmiş, iyelik ekinin tesiriyle oluşan gerileyici benzeşme neticesinde *-gInça* meydana gelmiştir (2012: 49). Zeynep Korkmaz (2007: 1004-1005), ekin Eski Türkçede *-gInça* şeklinde tanıklandığını, ekin Türkiye Türkçesine uzanan düzlemi içerisinde ön ses *-g*’sini kaybederek gelişim gösterdiğini belirtmektedir. Ekin temel işlevi, zaman bildiren bir zarf-fiil oluşturmasıdır. Bu ek, cümledeki asıl fiilin gerçekleşme zamanını ortaya koyan işleve sahiptir.

Ekin lehçelerdeki görünümüne bakıldığında, bu biçimbirimin Oğuz grubu dillerinden Türkiye Türkçesinde söz içinde *-g* ünsüzünün yitimiyle görülen *-Inca* ve *-Unca* biçimi söz konusudur. Oğuz

grubu dillerinden Gagauz Türkçesinde ek, *-Inca/-IncAn/-IncAnA* (Ercilasun 2007: 138), Azeri Türkçesinde *-(y)Inca* (2007: 213), Türkmencede belli bir zaman noktasına kadar olan zaman aralığını anlatmada *-unçaa/-iünçää* (2007: 279) şeklindedir. Ekin Oğuz Türkçesi dışında Özbekçede *-günçä/-künçä/-qunçä* (2007: 340), Yeni Uygur Türkçesinde *-ğunça/-günçä/-qunçä/-künçä* (2007: 411), Kazak Türkçesinde söz içi ç>ş değişimi ile *-ganşa/-genşe/-qanşa/-kenşe* (2007, 472), Kırgız Türkçesinde *-GANÇA* biçimi ile beraber dudak uyumu ile *-GONÇO* (2007: 527), Tatar Türkçesinde *-ğançı/-gençe/-kançı/-kençe* (2007: 727), Karaaçay-Balkar Türkçesinde *-ğınçı/-ginçi/-hınçı* (2007: 922) ve Kumuk Türkçesinde *-gInça* ve *-gAnça* (2007: 998) şekillerinde görülmektedir.

Bu bilgilerden hareketle ekin genel durumuna bakıldığında, bu biçimbirimin Oğuz grubu da dâhil olmak üzere kullanımını sürdürdüğü ve her dil grubunun kendine özgü ses olaylarını işleterek *-gInça* zarf-fiil yapısı ile ilgili eklere sahip olduğu görülmektedir.

2.1.5. -DUK+iyelik eki+DA

UV 238: ... ät'öz

UV 239: kodđuk-inta y(i)mä sukavati atl(ı)ğ

UV 240: yertinçü uğuş-inta tuğmak-ı bolur (İsi 2019: 173-174).

-DUK+DA zarf-fiil yapısı ile bu ekin iyelik eki almış biçimlerinden oluşan bu yapı, Orhon Türkçesinde Köl Tegin Güney 5 *y(a)gru: koontukda: kisre: ań(ı)g bil(i)g: (a)nta öyür (e)rmış* (Tekin 2010: 20) ve Köl Tegin Kuzey 3 *(e)çim k(a)g(a)n: ili: k(a)mş(a)g: boltukınta: bod(u)n: il(i)g ik(e)gü: boltukınta...* (2010: 37) ifadelerinde görülmektedir. Eski Uygur Türkçesinde AY 169/19-22'de *...ol ok buyan küçinte burkan kutın bultukumda üç ming ulug ming yıtrinçününg kangı...* (Kaya 1994: 131) örneğinde geçen iyelik ekli bu kullanım, Karahanlı Türkçesinde KB 2781'de *sakışta usansa kayu işçiler/sakış birdükünde ulır baş çalar* (Arat 2007: 290) örneğiyle de görülmektedir.

Ekin Batı Türkçesindeki durumuna bakıldığında, bu biçimbirimi oluşturan *-DUK+iyelik eki+DA* yapısı içerisinde yer alan *-DUK* sıfat fiilindeki ötümsüz /k/ ünsüzünün kendinden sonra ünlü ile başlayan iyelik eki alması sonucu ötümlüleştiği görülmektedir. DK 44/11-12'de *bu halları gördüğünde Kazanuñ kara kıyma gözleri kan yaş toldı* (Ergin 2009: 100) ve BH 144'te *ey miskin anadan toğduğunda, ne duta keldüñ* (Canpolat 2018: 260) örneklerinde ekin ötümlü şekli söz konusudur.

Ekin kökeni ile ilgili değerlendirmelere bakıldığında, Marcel Erdal *-DUK+iyelik eki+DA* birleşik zarf-fiil yapısının ikincil zarf-fiil kategorisi içerisinde olduğunu, bu ekin hem Runik yazılı metinlerde hem de Uygur Türkçesine ait metinlerde kullanıldığını ifade etmektedir (2004: 319). Erdal, *-DUK+iyelik eki+DA* yapısının “-DOK sıfat-fiil eki” ve bulunma-ayrılma ekinden oluştuğunu belirtip bu biçimbirimin iyelik ekli kullanımlarını *tuydokumuzda* (2004: 319) örneği ile göstermektedir. Kemal Eraslan (2012: 372-373), bu ekin *-duk/-dük* sıfat-fiil eki ile hal eki +DA'dan oluştuğunu belirterek *-duk/-dük* ve *-tuk/-tük* ekinin geçmiş zaman ifadesinden ziyade nesne ve hareket karşılayan vasıf isimleri yaptığını belirtir. Sıfat-fiil eki, *-DUK* yapısının hal ekiyle kalıplaşması sonucu ortaya çıkan *-DUKDA* yapısının Eski Türkçedeki *-gInça* ekiyle aynı işlevde olduğunu belirtir. Nesrin Bayraktar Erten (2018: 234), metinde geçen *-DUKDA* ekinin iyelik ekli biçimi özelinde, *-DUKDA* yapısına değinmektedir. *-DUK* sıfat-fiil eki ile bulunma hali eki almış biçimlerden oluşan bu birleşik zarf-fiil eki, “-dığı zaman, -diğında” anlamlarında kullanılmaktadır. Başta Orhon Türkçesi dönemi olmak üzere, Türk dilinin tarihî dönemlerinin tümünde görülen bu ek, iyelik ekli biçimlere de sahip türevlerle zarf-fiil kategorisi içerisinde yer almaktadır. Ekin

Türkiye Türkçesindeki görünümüne değinen Zeynep Korkmaz, “bulunma durumu ekiyle kurulan zarf-fiiller, iyelik ekleri almış *-Dik/-DUk* ve *-AcAk* sıfat-fiil ekleri ile oluşur.” (2007: 1032) açıklamasını yapmaktadır. Korkmaz, *-DUkDA* zarf-fiil ekinin *-Dik/-DUk* sıfat-fiil ekinin bulunma durumu ekiyle genişletildiğinden bahsedip bu birleşik zarf-fiil ekinin asıl fiildeki hareketin zamanını belirleyen ek olduğunu belirtir. Korkmaz’a göre bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla kullanıldığı halde günümüz Türkçesinde bu biçimi ile kullanılıp sıfat-fiil eki ile bulunma durumu eki arasına girmiş iyelik ekleri ile görülmektedir (2007: 1032). Mustafa Özkan (2013: 153), *-DUkDA* birleşik zarf-fiil eki yapısının *-DUk* sıfat-fiil eki ile *-DA* bulunma halinin birleşmesinden oluştuğunu belirterek ekin “-ınca, -dığı zaman” anlamlarında kullanıldığını belirtmektedir. Günay Karaağaç (2012: 385), *-DUkDA* birleşik zarf-fiil ekinin Türkiye Türkçesindeki durumuna değinerek ekin “-dığında, -diğinde” şeklinde ötümlüleşmiş biçimle kullanıldığından bahsetmektedir. Levent Doğan (2015: 340) ise ekin Türkiye Türkçesinde “*-DiğInda* ve *-DUğUnda*” şeklinde kullanıldığını belirterek ekin ana cümledeki eylemin ne zaman yapıldığını gösterir.

Sonuç

1. Birleşik zarf-fiil ekleri, genellikle sıfat-fiil ekleri ile durum eklerinin birleşmesinden oluşan yapılardır. İki farklı biçimbirim kategorisinde yer alan eklerin kalıplaşması sonucu oluşan bu yapılarda etkin rolün hal ekleri olduğu görülmüştür.

2. Eski Uygurca *Uşnısa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* yoluyla tespit edilen beş birleşik zarf-fiil eki yapısı ile ilgili görüşler göz önüne alındığında, yalnızca *-gUKA* “-mak/-mek için” yapısının tarihî dönemlerle sınırlı olduğu görülmektedir. Bu ek dışında *-UrDA* yapısının tarihî dönemlerle birlikte günümüz dillerinden Kıpçak ve Sibiryâ lehçelerinde kullanıldığı; *-Ur+iyelik eki+DA* yapısının tarihî dönemlerle birlikte günümüz dillerinden Hakasça, Altayca ve Tuva Türkçesinde sürdüğü; *-gInçA* ekinin tarihî dönemlerle birlikte günümüz dillerinden Oğuz Türkçesi de dâhil olmak üzere, kullanım sıklığını sürdürerek neredeyse tüm dillerde kullanımına devam ettiği; *-DUk+iyelik eki+DA* yapısının *-DUkDA* biçiminin iyelik ekli alternatifi olarak başta Orhon Türkçesi olmak üzere, tarihî dönemlerde kullanım sıklığına sahip olduğu ve çağdaş dillerde Oğuz Türkçesinde kullanıldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Arat, R. R. (1959). *Kutadgu Bilig II tercüme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. [KB]
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu. [KB]
- Argunşah, M. (2014). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit.
- Argunşah, M. ve Sağol Yüksekaya, G. (2016). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça dersleri*. İstanbul: Kesit.
- Ayazlı, Ö. (2012). *Altun Yaruk VI. kitap karşılaştırmalı metin yayını*. Ankara: Türk Dil Kurumu. [AY VI]
- Bang, W. ve von Gabain, A. (1929). *Türkische Turfan Texte I*. Berlin: Verlag Akademie der Wissenschaften in Kommission bei Walter de Gruyter U. Co. [TT I]
- Bayraktar Erten, N. (2018). *Türkçede filimsiler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2001). *A grammar of Chagatay*. Muenchen: Lincom Europa.
- Boz, E. (2005). Bir birleşik zarf-fiil “fiil+sıfat+fiil Eki (iyelik eki)+hal eki” yapısı üzerine. *İlmî Araştırmalar*, S. 19. 43-48.

- Canpolat, M. (2018). *Behcetü'l-Hadâik Fî Mev'izati'l-Halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu. [BH]
- Castro, A. S. (2015). Mantric scriptures (Dhāraṇīs) in the Sōtō Zen Buddhist tradition. Seminar by Aigo Seiga Castro at Centro Zen Firenze Shinnyo-ji (Florence, Italy). 28th March 2015. 1-17.
- Chandra, L. (1980). Comparative iconography of the goddess Uṣṇīṣavijayā. *Acta Orientalia Academia Scientiarum Hungaricae*. C. 34. S 1/3. 125-137.
- Çağatay, S. (1945). *Altun Yaruktan iki parça*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili grameri* (Osmanlı lehçesi). Çev. Ali Ulvi Elöve. İstanbul: Maarif.
- Doğan, L. (2015). *Türkiye Türkçesi grameri*. Ankara: Paradigma Akademi.
- Eckmann, J., Tezcan, S., Zülfiyar, H., Ata, A. (2014). *Mahmud bin Ali Nehcü'l-Ferādis*. Ankara: Türk Dil Kurumu. [NF]
- Elverskog, J.. (1997). *Uygur Buddhist literature*. Silk Road Studies I. Brepols.
- Eraslan, K.l (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Lehçeleri grameri*. Ankara: Akçay.
- Ercilasun, A. B. (2014). *Kutadgu Bilig grameri fül*. Ankara: Akçağ.
- Erdal, M. (2004). *A grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu. [DK]
- Gabain, A. von (2007). *Eski Türkçenin grameri*. Çev. Mehmet Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül.
- Gülsevin, G. (2000). Türkiye Türkçesinde birleşik zarf-fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 5. 122-143.
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi grameri*. İstanbul: Kesit.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: teaching, history und practices*. Cambridge University.
- İsi, H. (2019). *Eski Türkçe Tantrik bir metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [UV]
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk: giriş, metin ve dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu. [AY]
- Kaya, K. (2017). *Buddhizm sözlüğü*. Ankara: Doğu Batı.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri* (Şekil Bilgisi). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Lessing, F. D. ve Wayman, A. (1978). *Introduction to the Buddhist Tantric systems*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Müller, F. W. K. (1911). *Uigurica II*. Berlin: Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften. [U II]
- Orzech, C., Sorensen, H. ve K. Payne, R. (2011). *Esoteric Buddhism and the Tantras in East Asia*. Leiden-Boston: Leiden.
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim kavramlarıyla Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Kesit.
- Tekin, T. (2010). *Orhon yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tekin, T. (2013). *Eski Uygurca fal kitabı: Irk Bitig*. Ankara. Türk Dil Kurumu. [IB]
- Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra. Berliner Turfan Texte III*. Berlin: Akademie Verlag. [BT III]

- Tezcan, S. (2001). En eski Türk dili ve yazını. *Bilim kültür ve öğretim dili olarak Türkçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 271-323.
- Uçar, E. (2012). –gInça zarf fiil ekinin kökeni üzerine. *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11. 47-52.
- Uzunkaya, U. (2018). A fragment of Old Uyghur Uřnıřavijayānāma-dhāraᅇ from the Berlin Turfan Collection. *Erdem*, S. 75. 223-250.
- Uzunkaya, U. (2019). Eski Uygurca Uřnıřavijayā-nāma-Dhāraᅇ üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 16. 106-125.
- Yakup, A. ve Knüppel, M. (2007). *Alttürkische Handschriften. Teil 11: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 1: Tantrische Texte*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Yılmaz, Ö. D. (2009). *Türkiye Türkçesinde eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.